

mūsų tetės, o gi dabar man visai už svetimio, tai kaip gi aš neraudosiu (LTR1150/107).

Šioje neilgoje XX a. pirmosios pusės Panevėžio krašto tautosakos apžvalgoje bent akies krašteliu dirstelėjome į savo senelių ir proselelių dainas, pasakas ir pasakojimus. Akivaizdu, kad šeimos vaizdinys šiuose žanruose aktualizuojamas ir atskleidžiamas įvairiais rakursais. Vis dar aktualus tuo metu buvo senasis paveldas ir senosios kaimo vertybės, bet sykiu matyti, kad vis svarbesni tampa modernesni tekstai, požiūriai ir vertinimai. Matyti, kad žmonės dar atsiminė senąsias dainas ir siekė išreikšti senąsias vertybes, bet sykiu ir eiliuotais originaliais posmais perteikė papročių kritiką, reagavo į laiko aktualijas, siekė išryškinti ir deklaruoti, kas gera ir negera vyksta jų gyvenimuose. Pasakojimuose ima dominuoti realistiniai siužetai, šaržuotos buitinės scenos. Panašu, kad XX a. pirmojoje pusėje aukštaičių tautosaka pamažu artėja prie realistinio vaizdavimo ir literatūrinio stiliaus, tačiau šeiminių gyvenimo išmintis vis dėlto semiamasi iš žmonių gyvosios patirties ir atminties. Nors daugelyje siužetų pragmatizmas ir galios santykiai yra vieni svarbesnių siužetuose apie šeimą, nujaučiama ir svajonė gyventi meilėje, darnoje. Tą liudija ir vestuvinis prietaras: *Per susivainikavimą jaunoji stovi dešiniai pusei, tai jei jos pusės žvakės labiau šviečia negu jaunojo, ar jaunojo labiau už jaunosios, tai gyvenimas nebus laimingas; o jei abiejų šviečia vienodai – gyvenimas pilnas meilės (LTR 1832/23).*

Tarpukario švietimo viceministro Kazimiero Masiliūno asmenybė ir šeimos istorija

Dr. doc. R a s a R a č i ū n a i t ė - P a u ž u o l i e n ė
Vytauto Didžiojo universitetas

Įvadas

Asmenybės savitumą lemia keletas veiksnių – įgimti asmenybės bruožai, aplinkos suformuoti veiksniai ir individualaus žmogaus išsiugdytos vertybės. „Individualybės ir savimonės formavimuisi didelės įtakos turi biografijos faktai“,¹ ypač ankstyvos vaikystės patirtis, kuri padeda pagrindus tolimesniam asmenybės formavimuisi. Individo asmenybės nuoseklumas ir branda atsiskleidžia sąveikaujant su kitais individais. Pirminės socializacijos metu vaikas sąveikauja su artimiausiais šeimos nariais, antriniu socializacijos etapu mokosi iš savo bendraamžių ir mokytojų, o vėlesnėje darbinėje, visuomeninėje ar sociokultūrinėje veikloje individas dalijasi bendra patirtimi su savo bendradarbiais, bendraminčiais ir kitais visuomenės atstovais.

Tarpukario švietimo viceministro Kazimiero Masiliūno (1902–1973) asmenybė iki šiol nesulaukė išsamių tyrinėjimų, nors atskirais aspektais apie jo veiklą ir gyvenimą yra rašę keli autoriai. Apie Kazimiero Masiliūno gyvenimą yra paskelbti jo vaikų Vytauto Masiliūno ir Danutės Masiliūnaitės-Zorubienės, kraštietės Marijos Sereikienės

¹ Płużek Z. Brandžios asmenybės psichologinės koncepcijos, 1996. P. 10.

Kazimieras Masiliūnas Panevėžio mokytojų seminarijoje apie 1920–1925 m. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Danutės Masiliūnaitės-Zorubienės šeimos albumo.

prisiminimai², kuriuose gvildenamas tarpukario ir pokario laikotarpis. K. Masiliūno kaip Nepriklausomybės kovų kario ir savanorio veikla aptarta Juozo Brazausko straipsniuose³. Pedagoogo, Lietuvos mokyklos reformatoriaus ir kultūrininko veikla pristatyta Jono Švobos, Vytauto

² Masiliūnas V. Mūsų tėvelis Kazimieras Masiliūnas. Iš: *Kelias nuo mokytojų seminarijos iki Panevėžio kolegijos*. 2016. P. 149–153; Masiliūnaitė-Zorubienė D. 2008a. Kazimieras Masiliūnas – politinis kalnys, tremtinys. *Lietuvos aidas*. 2008-04-09. Nr. 79. P. 7; Masiliūnaitė-Zorubienė D. 2008b. Kazimieras Masiliūnas – politinis kalnys, tremtinys. *Lietuvos aidas*. 2008-04-25. Nr. 93. P. 5; Sereikienė M. *Mano laikas*. Vilnius: 2013.

³ Brazauskas J. Kazimieras Masiliūnas – Nepriklausomos Lietuvos karys. *Lietuvos aidas*. 2008. Nr. 60, p. 5; Brazauskas J. Kazimieras Masiliūnas – Nepriklausomos Lietuvos savanoris. Iš: *Kelias nuo mokytojų seminarijos iki Panevėžio kolegijos*. *Lietuvos aidas*. 2016. P. 154–156.

Žeimanto darbuose⁴. Stasės Mikeliūnienės straipsnyje išsamiai nagrinėta Kazimiero Masiliūno įvairiopa ir vaisinga veikla⁵. Simonos Žilytės darbe gilintasi į kai kuriuos švietimo viceministro biografijos faktus⁶.

Šiame straipsnyje siekiama atskleisti, kokie išoriniai aplinkos ir vidiniai paties individo veiksniai formavo Kazimiero Masiliūno asmenybę. Šiam tikslui pasiekti pasitelkiama Kazimiero šeimos istorija. Gyvenimo istorijų pasirinkimą lemia prielaida, jog naratyvai geriau išryškina subjektyvius individo išgyvenimus, jų konstruojamus tapatumus bei vertybes.

Pagrindinis šio darbo šaltinis – empirinė lauko tyrimų medžiaga, autorės surinkta iš Kazimiero Masiliūno šeimos artimųjų – dukters Danutės ir sūnaus Vytauto⁷. Taip pat remiamasi Panevėžio vyskupijos Ramygalos bažnyčios Metrikų knygų išrašais⁸, kurie pateikia vertingos informacijos apie Kazimiero Masiliūno šeimos istoriją. Lyginamajai analizei naudojami ankstesnių tyrinėtojų darbai bei amžininkų prisiminimai. Straipsnyje taikomi lyginamasis, aprašomasis, rekonstrukcinis ir interpretacinis metodai.

Pristatant Kazimiero Masiliūno asmenybę, remiamasi psichoanalitiko Karlo Gustavo Jungo asmenybės sąvoka, jis asmenybę apibrėžia kaip aukščiausią įgimtų galimybių realizavimo formą, kaip paties didžiausio gyvenimiško ryžto rezultatą. Anot K. Jungo, būtina sąlyga asmenybės brandos viršūnei pasiekti – „rasti individualios, pačiam sau būdingos raidos kelią, išnaudoti prisitaikymo procesą, neprarandant sprendimo

⁴ Švoba J. Kazimieras Masiliūnas – Lietuvos kūrėjas savanoris, mokyklos reformuotojas, kultūrininkas. *Naujoji viltis*. 1979–1980, p. 73–82, Žeimantas V. Kazys Masiliūnas: Lietuvos savanoris, žymus pedagogas, Sibiro tremtinys. *Lietuvos aidas*. 2002. Nr. 43, p. 12.

⁵ Mikeliūnienė S. Kazimieras Masiliūnas – šakotos ir vaisingos veiklos asmenybė. 2009. P. 183–190.

⁶ Žilytė S. *Švietimo viceministeris iš Bistrampolio. Lėvens ir Nevėžio krašto žmonės*. 2011. P. 30–33.

⁷ VDU ER (Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos rankraštynas) F. 1. B. 33.

⁸ PVRB GMK (Panevėžio vyskupijos Ramygalos bažnyčios išrašas iš 1863 m. Gimimo metrikų knygos). Išrašo Nr. 852/157; PVRB JMK (Panevėžio vyskupijos Ramygalos bažnyčios išrašas iš 1896 m. Jungtvių metrikų knygos). Išrašo Nr. 854/9.

laisvės⁹. Taigi straipsnyje keliama problema – kaip K. Masiliūno asmenybė, veikiama išorinių ir vidinių veiksnių, pasirenka individualų kelią, kaip formuoja savo individualumą brandžia ir laisva veikla.

Kazimiero asmenybės formavę veiksniai vaikystėje ir studijų metais

Vaikystė – svarbus asmenybės raidos laikotarpis, kuriame padedami pagrindai asmenybės vystymuisi. Šiame amžiaus tarpsnyje formuojant vaiko tapatumą ir vertybes svarbiausią vaidmenį atlieka tėvai bei kiti bendruomenės nariai, atsakingi už vaiko auklėjimą ir socializaciją. Paauglystėje jau susiformuoja asmenybės tapatumo jausmas, kuris padidina žmogaus psichologinį atsparumą. Suaugęs žmogus savo asmenybės ugdymu pradeda rūpintis sąmoningai, siekdamas brandžios asmenybės idealo, kuriuo turi tapti arba kuriuo turi sekti ugdydamas save. „Brandi asmenybė gali būti suprasta dinamiškai, kaip nenutrūkstama virtinė pokyčių, vykstančių stengiantis realizuoti savo vidines gelmes. Todėl, norint pažinti žmogaus asmenybę, reikia studijuoti jo gyvenimą. Taigi asmenybė yra tai, kuo tampama, o ne tai, kas stabilu.“¹⁰

Kokie išoriniai ir vidiniai veiksniai formavo būsimo tarpukario Lietuvos švietimo viceministro asmenybę, liudija užfiksuoti jo biografijos faktai. Kazimieras Masiliūnas buvo kilęs iš aukštaičių panevėžiškių šeimos, kurioje užaugo keturi vaikai (Julius, Kazimieras, Petras ir Karolina)¹¹. Antrasis sūnus, pavadintas Kazimiero vardu, gimė 1902 m. vasario 21 d. Papiškių kaime (Bistrampolio dvare), Ramygalos valsčiuje, Panevėžio apskrityje, vos porai metų likus iki lietuviškos spaudos draudimo (1864–1904) panaikinimo. Kaip rodo Panevėžio vyskupijos Ramygalos bažnyčios metrikų

⁹ Płużek Z. Carlo Gustavo Jungo analitinė psichologija. Iš: *Pastoracinė psichologija*. 1996. P. 45.

¹⁰ Ten pat, p. 7–8.

¹¹ Remiantis K. Masiliūno šeimos genealoginiu medžiu, Masiliūnų šeimoje augo 4 vaikai (Julius (1896–1973), Kazimieras (1902–1973), Petras (1904–1943), Karolina Masiliūnaitė-Žižiūnienė (1905–1946)).

knygos¹², Kazimiero tėvai susituokė 1896 m. sausio 28 d. Ramygalos Romos katalikų bažnyčioje. Tuo metu jo tėvas Karolis Masiliūnas (Jurgio Masiliūno ir Mortos Žvibaitės sūnus, gimęs 1863 m. rugpjūčio 23 d. Pumplių kaime, Ramygalos parapijoje) buvo 33 metų našlys. Jis vedė Viktoriją Janionytę, 20 metų amžiaus merginą iš Miškinių kaimo, Ramygalos parapijos¹³.

Iš tėvų – Karolio Masiliūno, kuris dirbo Bistrampolio dvaro ūkvedžiu, ir motinos Viktorijos Janionytės, šio dvaro akmistrės, – Kazimieras paveldėjo meilę savo kraštui ir gimtajai kalbai, žingeidumą bei tvirtą valią siekiant užsibrėžto tikslo. Nepaisant sunkių gyvenimo išbandymų, Kazimieras niekada neprarasdavo energijos ir gyvenimo džiaugsmo, nes šių vertybių buvo išmokęs iš savo tėvo Karolio. Šis ne kartą mokė sūnų gyvenimo išminties: „Kaip bebūtų sunku – anksčiau ar vėliau viskas praeina ir labai stengiantis visko galima pasiekti. Blogiausia, kai nieko nebenori siekti. Kiekvienas žmogus gali pasiekti ko nori.“¹⁴

Bistrampo dvare, kuriame augo mažasis Kazimieras, vyravo daugiakalbė aplinka. Dvaro aplinkoje buvo kalbama lenkiškai, tad iš vaikystės jis girdėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų kalbą, kurios elementų buvo gausu šio krašto žmonių, ypač tarnavusių dvare, šnektoje. Be to, panaikinus lietuviškos spaudos draudimą, pradžios mokyklose pamokos vis dar vyko rusų kalba. Kaip prisiminė Kazimiero bendraamžiai,

¹² PVRB GMK (Panevėžio vyskupijos Ramygalos bažnyčios išrašas iš 1863 m. Gimimo metrikų knygos). Išrašo Nr. 852/157; PVRB JMK Panevėžio vyskupijos Ramygalos bažnyčios išrašas iš 1896 m. Jungtinių metrikų knygos. Išrašo Nr. 854/9.

¹³ PVRB GMK Nr. 852/157. Panevėžio vyskupijos Ramygalos bažnyčios išrašas Nr. 852/157 iš 1863 m. Gimimo metrikų knygos. Išrašė nurodoma, kad „Karolis, sūnus Jurgio Masiliūno ir Mortos Žvibaitės, gimė 1863 m. rugpjūčio 23 d. Pumplių kaime, Ramygalos parapijoje. Išrašą pateikė Ramygalos šv. Jono Krikštytojo bažnyčios kun. ir sekretorius 1940 m. gruodžio 16 d.“; PVRB GMK Nr. 852/157. Panevėžio vyskupijos Ramygalos bažnyčios išrašas iš 1896 Jungtinių metrikų knygos išrašas Nr. 854/9. Išrašė nurodoma, kad „1896 m. sausio mėn. 28 d. Ramygalos Romos katalikų bažnyčioje susituokė Karolis Masiliūnas, našlys 33 metų iš Bistrampolio dvaro ir Viktorija Janionytė, netekėjusi 20 metų iš Miškinių kaimo, abu šios parapijos. Jaunojo tėvai: Karolis Masiliūnas ir Morta Žvibaitė. Jaunosios tėvai: Simonas Janionis ir Gertrūda Karalytė. Šios ištraukos žinių tikrumą liudija Ramygalos bažnyčios klebonas ir sekretorius 1940 m. gruodžio 16 d.“

¹⁴ VDU ER F. 1. B. 33/37. Inf. D. M-Z. Užr. autorė 2015 m. Vilniuje.

pradžios mokyklų mokiniai *kirilicos* abėcėle dar rašydavo dailyraštį. Taigi, būsimasis švietimo viceministras augo daugiakultūroje ir daugiakalbėje aplinkoje, kuri formavo berniuko toleranciją kitokiam, kita kalba kalbančiam ir kitaip mąstančiam žmogui.

Kazimiero asmenybės ir pasaulėžiūros formavimuisi nemažą reikšmę turėjo jį supusi Aukštaitijos aplinka, pietų panevėžiškių šnektą, iš senelių ir prosenelių perduota šio krašto žmonių patriotinė dvasia. Daugelis to meto jaunuolių, tarp jų ir 17-metis Kazimieras, įsijungė į Panevėžio apsaugos būrio savanorių gretas, tarnavo antrajame pėstininkų pulke ir kovėsi Lietuvos nepriklausomybės kovose nuo Ramygalos iki Dauguvos žemių. 1919 m. už kovas savanorių gretose dėl Lietuvos laisvės jis buvo apdovanotas Vyčio kryžiumi su kardais¹⁵. Su juo kovojusių savanorių gretose būta to krašto knygnešių vaikaičių, kurie perėmė laisvės dvasią iš savo senelių, ne kartą girdėjusių jų pasakojimus apie slaptą lietuviškos spaudos kelią ir pasiaukojusių knygnešių kovą su caro valdžia.

Netoli Bistrampolio dvaro, kuriame gimė Kazimieras Masiliūnas, vedė knygnešių kelias, nusidriekęs nuo garsiosios Ustronės knygnešių klėtelės, per Ėriškių kaimą iki Vilniaus Kalvarijų. Šiuo keliu uždraustą spaudą, paslėptą elgetos krepšyje, ne kartą gabeno šio krašto knygnešys Mataušas Mažeika, apsimitęs elgeta. Jis buvo kilęs iš Ėriškių kaimo, dirbo Ėriškių bažnyčios zakristijonu ir per atlaidus talkindavo Vilniaus Kalvarijų parapijai. Iki Vilniaus Kalvarijų Mataušas keliaudavo pėsčiomis, apsiavęs nagingėmis, o kitą porą persisvėręs per petį, nes, kaip pasakojo jo vaikaičiai, kol nueidavo iki Vilniaus, vieną porą sudėvėdavęs kelyje¹⁶. Kaip savo atsiminimuose mini knygnešys Jurgis Bielinis, knygnešys Mataušas nė karto nebuvo sučiuptas caro žandarų, nes dėl konspiracinių sumetimų buvo apsimitęs elgeta. Matyt, tas pats Matas Mataušas (iš Ėriškės kaimo) minimas kunigo Juozo Stakausko

¹⁵ Brazauskas J. Kazimieras Masiliūnas – Nepriklausomos Lietuvos karys. *Lietuvos aidas*. 2008. Nr. 60, p. 5.

¹⁶ RRA I interviu su knygnešio M. Mažeikos anūkėmis Emilija ir Agota Janickaitėmis. Užr. autorė 2004 m. Panevėžyje.

atsiminimuose bei istoriko Arūno Astramsko straipsnyje „Ramygalos parapija ir valsčius XIX amžiuje“ tarp Ramygalos apylinkių knygnešių¹⁷.

Nelegalus lietuviškos spaudos platinimas, peraugęs į ilgalaikį valsčių sėjūdį, paskatino lietuviškos tapatybės formavimąsi. Kaip pažymi istorikas Arūnas Astramskas, „Ramygalos valsčius priklausė aktyviausiai nelegalios lietuviškos spaudos platinimo sričiai ir tai rodo jo stiprią tautinę lietuvišką savimonę. Tie Lietuvos regionai, kuriuose aktyviai plito nelegali spauda, vėliau, XX a. pradžioje, buvo aktyviausi nacionalinio išsivadavimo židiniais“¹⁸, o jų lyderiais ir idėjiniais vadais tapo knygnešiai. Be to, unikalūs knygnešystės fenomenas Lietuvoje, neturintis analogų Europoje, paskatino ne tik lietuvių rašto ir minties plėtrą, bet ir lietuviškos bendrinės kalbos susiformavimą. Kalbininkas Giedrius Subačius pastebi lietuvių kalbos istorijos paradoksą – „mūsų raštas tapo standartiniu būtent tada, kai buvo uždraustas. Per draudžiamą mokyklą, per draudžiamus raštus. Vien tai parodo, koks buvo galingas tas knygnešių ir slaptų mokyklų judėjimas, kad net suformavo bendrinę kalbą“¹⁹. Taigi aplink tvyrojusi knygnešių puoselėta lietuviško žodžio dvasia, patriotinė aplinka, kurioje Kazimieras brendo, kur pasakojimai apie lietuviško žodžio kelią ir Lietuvos laisvės kovas buvo perduodami iš lūpų į lūpas, neišvengiamai formavo būsimąjo savanorio asmenybę.

Būsimas švietimo viceministras Kazimieras Masiliūnas pradžios mokslus išėjo Bistrampolyje, kur veikė Bistramo mokykla. Joje mokytojavo Bistramo dvaro panelės Mikolina ir Irena Bistramaitės²⁰. Tolimesnius mokslus jaunuolis tęsė Ramygalos progimnazijoje; ją pabaigęs, pasirinko pedagogo kelią. Nuo 1920-ųjų iki 1925-ųjų studijavo

¹⁷ Žr. Stakauskas J. *Trys lietuvių tautos pagrindai*: Iš atsiminimų. Parengė G. Rudis. Vilnius: LII leidykla; Astramskas A. Ramygalos parapija ir valsčius XIX amžiuje. Iš: *Ramygala: monografija*. 2016. P. 159.

¹⁸ Astramskas A. Ten pat, p. 159.

¹⁹ Antanavičius U. Pokalbis su filologu G. Subačiumi: kaip atsirado bendrinė lietuvių kalba ir kodėl turime Ė, bet praradome W. *15 min.* 2019-09-07.

²⁰ Balsevičiūtė G., Peleckienė G., Račiūnas B., Ulys A. Iš Uliūnų mokyklos istorijos. *Uliūnai*. 1993. P. 167.

Panevėžio mokytojų seminarijoje, kuriai tuo metu vadovavo iš to paties krašto (Ėriškių kaimo) kilęs garsus kalbininkas Juozas Balčikonis. Direktorius skatino savo mokinius, tarp jų ir Kazimierą, gilintis į gimtosios kalbos paslaptis, pažinti lietuvių kalbos grožį, imtis vertimo meno. Vėliau tiek J. Balčikonio gimtosios kalbos pamokos, tiek kunigo Julijono Lindės-Dobilo vadovaujami „Meno kuopos“ susirinkimai²¹ pravertė būsimam lituanistui, pedagogui ir švietimo viceministrui. Balčikonio gimnazijos mokytojų idėjos, perduotos jaunesnėms kartoms, vėliau įsikūnijo jų gyvenime ir veikloje.

Pabaigęs Mokytojų seminariją, 1926 m. jis pradėjo dėstyti lietuvių kalbą ir literatūrą Pasvalio gimnazijoje. Pastebėjus jo energiją, talentą ir veržlumą, po poros metų jaunuolis buvo pakviestas dirbti pradžios mokyklų inspektoriumi Biržų, o vėliau Kauno apskrityje.

Švietimo viceministro asmenybės raiška tarpukario Kaune

Asmenybės socialinė branda sietina su savarankiško gyvenimo pradžia – išėjimu iš tėvų namų, studijų pabaiga, darbinio gyvenimo pradžia, šeimos sukūrimu ir pirmojo kūdikio gimimu. Kazimieras Masiliūnas daugelį šių įvykių patyrė tarpukario Kaune. 1933 m. jis pradėjo savo karjerą Švietimo ministerijoje, kur greitai kilo karjeros laiptais ir netrukus tapo departamento direktoriumi. K. Masiliūno jaunatviška energija ir žingeidumas skatino jį siekti aukštesnių tikslų. 1931–1932 m. jis tęsė pedagogikos studijas užsienyje – Miuncheno ir Ciuricho universitetuose, 1934 metais Vytauto Didžiojo universitete įgijo lituanisto specialybę.

Nuo 1934-ų iki 1940-ųjų Kazimieras Masiliūnas dirbo Švietimo ministerijos viceministru, o nuo 1939-ųjų – Švietimo tarybos pirmininku ir Antano Smetonos lituanistikos instituto direktoriumi. Jis turėjo daug įsipareigojimų – dalyvavo Valstybinių egzaminų komisijoje ir

²¹ Mikeliūnienė S. Kazimieras Masiliūnas – šakotos ir vaisingos veiklos asmenybė. *Lietuvos aidas*. 2008. Nr. 60, p. 2.

Švietimo taryboje, ėjo Literatūrinių konkursinių darbų komisijos pirmininko pareigas, inicijavo Lietuvių kalbos žodyno redakciją, kurio redaktoriumi 1930 m. buvo paskirtas J. Balčikonis. Vėliau K. Masiliūnas padėjo organizuoti kalbines ekspedicijas, skirtas šio žodyno žodžiams rinkti. 1934 m. jo iniciatyva Švietimo ministerija pasiūlė grupei istorikų parengti Lietuvos istorijos vadovėlį aukštesnėms gimnazijos klasėms. Adolfas Šapoka, Zenonas Ivinskis, Juozas Jakštas, Paulius Šležas ir Petras Klimas sutiko imtis šio darbo.²² A. Šapokos redaguota „Lietuvos istorija“, parengta Švietimo ministerijos užsakymu, tapo ne tik vadovėliu aukštesniosioms gimnazijos klasėms, bet ir apibendrintu Lietuvos istorijos veikalu. Jo svarba neprarado reikšmės per visą sovietmečio laikotarpį, iki pat nepriklausomybės dienų, nes iš jo Lietuvos istorijos mokėsi kelios lietuvių kartos tiek išėivijoje, tiek Lietuvoje.

Švietimo viceministras aktyviai įsitraukė ir į to meto švietimo reformą. Jis pabrėžė, kad mokykla turi tapti tautiškosios kultūros židiniu. Kita vertus, jis skatino jaunos specialistus semtis naujų idėjų užsienyje. Nepriklausomai Lietuvai labai trūko profesionalių specialistų, mokslininkų, menininkų. Tuo tikslu Švietimo ministerijos jam buvo pavesta parinkti į užsienį studijoms siunčiamus talentingus jaunuolius, kuriems paskirdavo stipendijas²³.

Vokietijai pradėjus agresiją prieš Klaipėdos kraštą, viceministro iniciatyva Lietuvos gimnazijose vietoje vokiečių kaip pirmosios svietimos kalbos buvo įvesta prancūzų kalbos dėstymas. Prancūzų vyriausybės Lietuvos švietimo viceministro pastangos buvo įvertintos ir jis 1929 m. vasario 24 d. buvo apdovanotas Nacionaliniu Garbės legiono ordinu. K. Masiliūno lituanistinę veiklą liudija 1934 m. paskelbta solidi studija apie Antano Smetonos raštų žodyną²⁴. 1935 m. jis buvo vienas iš

²² Adolfo Šapokos 1935 metų raštas Švietimo ministerijai dėl „Lietuvos istorijos“. *Istorija*. 2010. P. 69.

²³ Švoba J. Kazimieras Masiliūnas – Lietuvos kūrėjas savanoris, mokyklos reformuotojas, kultūrininkas. *Naujoji viltis*. 1979–1980, p. 75.

²⁴ Masiliūnas K. *Antano Smetonos raštų žodynas: su sintaksės ir stilistikos pavyzdžiais*. Kaunas: 1934.

Lietuvių kalbos draugijos steigėjų. Periodinėje spaudoje paskelbė daug straipsnių ir recenzijų, įkūrė moksleiviams skirtą mėnesinį žurnalą „Šviesos keliai“ ir mokytojų laikraštį „Tautos mokykla“, jį redagavo. Jis pabrėžė, kad „kiekvienos save gerbiančios tautos pareiga – didžiausią dėmesį skirti gimtosios kalbos mokymui“. Taip pat jį traukė literatūrinė veikla bei vertėjo darbas. Susidomėjęs estetika, išvertė Hippolite'o Taine'o 2 tomų veikalą „Meno filosofija“. Jo iniciatyva 1935 m. buvo įsteigta Valstybinė literatūros premija, kurią pirmoji gavo Ieva Simonaitytė už romaną „Aukštųjų Šimonių likimas.“²⁵

Kazimieras Masiliūnas – pirmasis Lituanistikos instituto, pavadinoto Antano Smetonos vardu, direktorius, kuriame dirbo nuo 1939 m. kovo iki 1940 metų birželio mėnesio, kai buvo suimtas ir ištremtas. Nesvetima jam buvo ir visuomeninė veikla. 1935 m. K. Masiliūnas tapo Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininku, 1929-aisiais – Lietuvos kariuomenės Savanorių sąjungos garbės teismo nariu²⁶. Jis buvo Lietuvių tautininkų sąjungos centro valdybos narys, tautininkų fondo valdybos narys. Kazimieras Masiliūnas už ypatingus nuopelnus Lietuvai apdovanotas 1932 m. Vytauto Didžiojo IV laipsnio ordinu, 1938 m. Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino II laipsnio ordinu Lietuvos Nepriklausomybės 20-ties metų sukakties proga.

Prasidėjus rusų okupacijai, ankstesni K. Masiliūno nuopelnai nepriklausomai Lietuvos valstybei buvo pastebėti okupacinės valdžios ir tapo kaltinimu bei pagrindu suėmimui ir įkalinimui. „1940 m. birželio 21 d. K. Masiliūnas buvo atleistas iš Švietimo ministerijos viceministro pareigų, kaip „neatitinkantis naujųjų laikų dvasios“. Tų pačių metų „liepos 1 d. atleistas iš Lituanistikos instituto direktoriaus pareigų, o liepos 17 dieną suimtas ir įkalinamas sunkiųjų darbų kalėjime.“²⁷ Tą laikotarpį prisiminė jo dukra Danutė:

²⁵ Mikeliūnienė S. Kazimieras Masiliūnas – šakotos ir vaisingos veiklos asmenybė. *Lietuvos aidas*. 2008. Nr. 60, p. 2.

²⁶ Žeimantas V. Kazys Masiliūnas: Lietuvos savanoris, žymus pedagogas. *Lietuvos aidas*. 2002. Nr. 43, p. 12.

²⁷ Masiliūnaitė-Zorubienė D. 2008a, p. 7.

„Tada buvo užblokuoti mūsų namai ir mano nėščia gražioji mama, likus trim savaitėm iki gimdymo, buvo neįleista į butą. [Neleido jai net kūdikio kraitelio pasiimti]. Ji turėjo pas savo seserį Valeriją arba pas savo mamą Štombergaitę-Lastauskienę gyvent. Po to prasidėjo sunkus mūsų gyvenimo laikotarpis...“²⁸

Vyro areštas ir įkalinimas sunkiųjų darbų kalėjime, benamės būseną su dviem mažais vaikais ant rankų ir trečiaja dukrele, kuri netrukus turėjo pasibelsti į šį pasaulį, Kazimiero žmonai Lidijai buvo nepakeičiami. Visi šie įvykiai giliai įsirėžė į jaunos mokytojos širdį, ją taip sukrėtė, kad iki gyvenimo pabaigos ji nebeatsitiesė. Tolimesnes savo gyvenimo dienas jai teko praleisti Lietuvos ir Vokietijos ligoninėse. Negelbėjo nei mylimo vyro rūpestis, nei brangus gydymas Vokietijos ligoninėse. Praėjus pusei metų po suėmimo, giminaičiai pasirūpino, kad Kazimieras ir jo žmonos sesers vyras, mokslų daktaras Bronius Nemickas (taip pat suimtas ir įkalinamas), būtų išvaduoti iš kalėjimo. K. Masiliūno žmonos giminaičiams pavykus įrodyti savo vokiškas šaknis, atsirado galimybė emigruoti į Vakarų. Abejū seserų šeimos (Nemickai ir Masiliūnai) nutarė pasitraukti į Vokietiją.

1941 m. Kazimiero Masiliūno šeima su kelių mėnesių dukrele Danute, 10-mečiu Vytautu ir 12-mečiu Algiu bei žmonos motina išvyko į Vokietiją. Tai buvo ypatingai sunkus metas šeimai. Nors vykti į tuometu kariaujančią šalį buvo nesaugu, tačiau tai buvo vienintelė išeitis, siekiant išvaduoti abiejų seserų vyrus nuo kalėjimo ar tremties. Vokietijoje (buvusioje Lodzės vietovėje) Masiliūnų šeima praleido daugiau nei metus. Vokiečiams užėmus Lietuvą, Kazimieras Masiliūnas su šeima ryžosi grįžti atgal, nes tikėjo, kad rusų okupacija daugiau nesugrįš. Duktė Danutė prisiminė verkiančią močiutę, kuri prisiminimui nusikirpusi anūkės plaukų kuokštelį prašė, kad bent mažąją vaikaitę paliktų Vokietijoje. Kazimieras Masiliūnas į jos prašymą teatsakė:

„Aš esu Lietuvos patriotas ir aš važiuoju atgal. Aš niekam nieko

²⁸ VDU ER F. 1, 33/32. Inf. D. M.-Z. Užr. autorė 2015 m. Vilniuje.

blogo nepadariau ir aš noriu gyventi Lietuvoje.²⁹ 1942 m. šeimai sugrįžus į Lietuvą, buvusiam švietimo viceministrui buvo pasiūlyta diplomatinė tarnyba, aukštos pareigos Kaune ar Vilniuje, tačiau šeimos galva šių pasiūlymų atsisakė, nes nenorėjo kolaboruoti su okupacine vokiečių valdžia. Vietoj minėtų pasiūlymų jis pasirinko daug kuklesnį pedagogo kelią – nuėjo mokytojauti į savo mėgstamą kraštą – Panevėžio rajono Ramygalos gimnaziją. Čia jis susitiko su savo prieškarinio draugu, astronomu Antanu Juška.

Štai kaip šį gyvenimo laikotarpį apibūdino jo dukra Danutė:

„Ramygalos mokykloj jam patiko, tiko ir daug atsiminimų turiu iš jo buvusių mokinių. Man buvo 2–3 metai tada, ir nebeatskiriu, kur man buvo pasakojama, o kur atrodo, kad aš atsimenu. Po to mano dėdė Bronius Nemickas, jausdamas, kad gali būti antra rusų okupacija, atvažiavo iš Vokietijos į Ramygalą, dar norėdamas mus išsivežti, bet tėvas pasakė:

„– Ne, ne, rusai tikrai nebegrįš“, – ir tėvas liko su mumis.

Iki 1945 metų mes gyvenome Ramygaloje. Broliai Vytautas ir Algis ėjo į Ramygalos gimnaziją. Tėvo mama su mumis kartu buvo. 1945 metų žiemą, prieš Kalėdas pasirodė saugumiečiai. Kaip man buvo papasakota, saugumiečiai išsivedė mano tėvą, ir išsiuntė į Pečioros lagerį. Po to prasidėjo didžiuliai vargai – neturėjome kur dėtis. Kurį laiką gyvenom Ramygaloje, geri žmonės mus šelpė, o tik po kurio laiko gavom žinią, kad tėvas Šiaurėj išvežtas. Dar buvau nuvežta Radviliškio rajone į Birželių kaimą pas tėvo brolių Julijų ir tėvo mamą – pas močiutę. Ten mūsų tėvo savanorio gautoje žemėje Juliaus šeima ūkininkavo. Ten mes gyvenom keletą metų...“³⁰

Lietuvoje likusius vaikus ir sunkiai sergančią žmoną priglaudė giminaičiai ir geri žmonės. Kazimiero kolega Antanas Juška iš Ramygalos gimnazijos padėjo sūnui Vytautui, kai buvo labai sunkus metas. Ėriškių mokyklos direktorius Mykolas Janionis palaikydavo šeimą moraliai, Kazimiero sūnūs Algis ir Vytautas glausdavosi prie jo šeimos, at-

²⁹ VDU ER F. 1, 33/33. Inf. D. M.-Z. Užr. autorė 2015 m. Vilniuje.

³⁰ VDU ER F. 1, 33/33. Ten pat.

eidavo pas juos permiegoti.³¹ Danutę priglaudė Uliūnų mokyklos direktoriaus Kazimiero Adašiūno šeima, kurioje augo dar dvi dukros – Jūratė ir Gražina. Kazimierą Adašiūną paskyrus Pajstrio mokyklos direktoriumi, Danutė su jų šeima kartu išvyko į Pajstrį ir ten pabaigė šeštą klasę.

1950 metų žiemą, po penkerių metų lagerio Vorkutoje, Pečioros anglių kasyklose, Kazimieras Masiliūnas grįžo į Panevėžį. Ten bandė ieškoti darbo, trumpam buvo pradėjęs mokytojauti, tačiau dėl kalinio statuso mokykloje buvo nepageidaujamas. Kurį laiką dirbo felčerių, bet jautė, kad netrukus jį suims ir vėl ištremis. Iš tiesų, nuojauta neapgavo. 1951-ųjų sausį jis buvo suimtas Panevėžyje ir ištremtas į Kustanajaus sritį Kazachijoje dešimčiai metų kaip socialiai pavojingas elementas. Tremtyje tarpukario švietimo viceministras dirbo felčerių, taip pat dėstė vokiečių kalbą. Vietovėje, kur pradėjo mokytojauti, nebuvo nė vieno europiečio. Kaip prisiminė jo dukra, vietiniai musulmonai jį gerbė ir vertino. Nepaisant to, K. Masiliūnas patyrė psichologinę traumą dėl priverstinės izoliacijos svetimoje aplinkoje, atskyrimo nuo pačių artimiausių šeimos narių bei Lietuvos.

Po Stalino mirties jis buvo paleistas iš tremties ir 1956 m. grįžo į Lietuvą. Savo jauniausią dukrelę Danutę rado pas Marytę Sereikiene, kuri ją priglaudė ir globojo. Netrukus iš tremties Sibire buvo paleistas ir sugrįžo į Lietuvą vyresnysis sūnus Algis. Dėl saugumo sumetimų šeima nutarė keisti savo gyvenamąją vietą ir pasitraukti iš Panevėžio krašto.

Kazimiero Masiliūno asmenybės branda pokario Kaune

Senatvė – tai amžiaus tarpsnis, kai žmogus apmąsto gyvenime atliktus darbus bei poelgius, kelia gyvenimo prasmės klausimus. Šio amžiaus privalumas – gebėjimas objektyviai žvelgti į savo gyvenimą iš šalies, įvertinti svarbiausias vertybes, praėjusio gyvenimo laimėjimus ir nesėkmes, džiaugsmus ir priimti mirties neišvengiamybę.

³¹ VDU ER F. 1, 33/40. Inf. V. M. Užr. autorė Klaipėdoje 2015 m.

Tremtyje patirti sunkumai ir išgyventas skausmas privertė K. Masiliūno asmenybę permąstyti nueitą kelią, įprasminti savo gyvenimo vertybes, suaktyvinti savojo „aš“ paieškas. Sugebėjimas išlikti sunkiomis gyvenimo sąlygomis, savarankiškumas padėjo susiformuoti brandžiai asmenybei. Buvęs tremtinys ir politinis kalinys, sugrįžęs į Lietuvą, turėjo prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų, pradėti gyvenimą iš pradžių, t. y. susirasti gyvenamąją vietą, darbą. Sugebėjimas įsitvirtinti, nepalūžti iškilus pirmiesiems sunkumams padėjo galutinai susiformuoti brandžiai Kazimiero asmenybei. Kita vertus, kardinaliai pasikeitusios gyvenimo sąlygos, įvairiapusis žmogaus izoliavimas tremtyje turėjo neigiamų padarinių – suardyti ne tik kultūriniai ar socialiniai, bet ir fiziniai komponentai, apimantys fizinę žmogaus egzistenciją. Antrą kartą sugrįžęs iš tremties, K. Masiliūnas nutarė persikelti į Kauną, savo studijų miestą, kuriame prabėgo gražiausi jo jaunystės metai. Matyt, šį pasirinkimą lėmė ne tik šilti prisiminimai apie tarpukario Kauną, bet ir noras pabėgti nuo „akylos akies“, kurios žvilgsnį nuolat jautė Ramygaloje ir Panevėžyje. Be to, pokario Kaune keitėsi ir jo asmeninis gyvenimas. Kazimieras su savo krašto mergina Julija Šlekyte, kilusia iš Gudelių kaimo, sukūrė antrą šeimą ir susilaukė antrosios dukrelės – Aušros. Pokario gyvenimą Kaune prisimena duktė Danutė:

„Tai buvo sunkus metas. Reikėjo kažkur užsiregistruot, reikėjo gaut darbą, bet gerų žmonių būta po karo. Žinodami jo erudiciją, jo valią, jo lietuviškumą, vis tiek priėmė jį dėstyti į Veterinarijos akademiją, po to – į Dailės institutą. Pradžioje tik bibliotekininku dirbo Veterinarijos akademijoje, o vėliau kelias valandas jau leido dirbti valandininku. Jis dėstė užsienio kalbas, po to tapo grupės vadovu.

Gyvenimas buvo Kaune sudėtingas, sunkus, bet jis buvo labai energingas, nežiūrint savo ligų ir patirtų nuoskaudų, domėjosi viskuo – literatūra, kalba, kultūra. Gyveno labai palaužtą, bet pilnakraujį gyvenimą ta prasme, kad nepaprastai svarbu jam buvo dvasiniai dalykai ir literatūriniai. Labai studentų buvo mėgiamas.“³²

³² VDU ER F. 1, 33/34. Inf. D. M.-Z. Užr. autorė 2015 m. Vilniuje.

Šeimai įsikūrus Kaune, Kazimieras Masiliūnas stengėsi vaikus supažindinti su buvusią laikinąja sostine, su joje vyravusia tarpukario dvasia. Apie to meto Kauną liudija dukters Danutės pasakojimas:

„Tada, kai buvau paauglė, ir kai tėvas antrą kartą grįžo iš Sibiro, tai mano pastovesnis gyvenimas prasidėjo Kaune. Žinojau, kad tai laikinoji sostinė. Aš tą dvasią galėjau labai gerai pajust. Stebėjau, kaip tėvas į viską žiūri, kaip tėvas džiaugiasi kiekviena gatve, Ažuolynu, kaip džiaugiasi Žaliakalniu, kaip jis man rodo kur buvo Švietimo ministerija, kur Prezidentūra, kur Laisvės alėja. Aš jutau tokią skirtingą tėvo ir jo draugų kultūrą, ir tą, kurią kartais tekdavo matyti – gal pykčio, brutalumo, prastumo visuomenės tam tikros. Jis ir jo draugai išlaikė kultūrą. Jei kažkur buvo alkoholizmas, tai nei mano tėvas, nei jo draugai... prie kavutės neteko nė karto matyti, kad būtų kažkas pasigėręs. Buvo sudėtinga Sibire, vis dėl to jie išlaikė savo vidinę kultūrą. Jų iki galo nepalaužė, nors nuėjo labai sunkų gyvenimo kelią.

Tai man ir aiškino kur buvo kas įdomesnio prieš karą, kokia buvo kultūra. Kaip buvo svarbus teatras, pedagogika, kaip reikia gerbti mokytojus. Tėvas sakydavo: „Niekada negalima kritikuoti, kad reikia vyresnį gerbti.“ Tas man labai krito į akis. Antano bažnyčia, Žaliakalnis, Ažuolynas – tai man išliko šilti dalykai širdy.“³³

Atvykus į Kauną, ypač sunku buvo materialiai, nes visas šeimos turtas buvo prarastas. K. Masiliūno, kaip valandininko, atlyginimas Veterinarijos akademijoje buvo nedidelis, tačiau jis nenusiminė, pasinėrė į kultūrinę ir visuomeninę veiklą, organizuodavo su studentais literatūrinius vakarus. Jis bendravo su nemažu būriu tarpukario inteligentų. Jo namuose lankydavosi garsi istorikė, egiptologė ir pedagogė Ieva Andriulytė-Aleksienė (Andriulytė-Aleksienė), 1949–1983 dirbusi M. K. Čiurlionio dailės muziejuje vyriausiąja mokslo darbuotoja, Taikomosios dailės ir istorijos skyriaus vedėja³⁴. Kaip prisiminė duktė, ypač įdomus buvo

³³ VDU ER F. 1, 33/34. Ten pat.

³⁴ Aleksa V. Andriulytė-Aleksienė I. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Nuoroda internete: <https://www.vle.lt/Straipsnis/Ieva-AndriulyteAleksiene-82531> [Žiūrėta 2019-08-27].

jų intelektualus pasakojimas. Jie prisimindavo prieškarį, studijas. Be to, šiuose namuose lankydavosi senas Kazimiero draugas, aktyvus visuomenininkas, daugiavaikės šeimos tėvas ir kolega iš Ramygalos gimnazijos laikų – astronomas Antanas Juška. Jis dirbo Miškų technikumė Vilniuje, kadangi jam taip pat daktaratas buvo panaikintas. Jie kalbėdavo apie teatrą, apie spektaklius. Su savo bendraminčiais, bendramoksliais, bendrakultūrininkais jie dalydavosi mintimis apie kultūrą, užsimindavo apie Konrado kavinę, kurioje rinkdavosi intelektualai. Kazimieras pasakojo, kad Švietimo ministerija tarpukariu buvo sudariusi stipendijų galimybę išvažiuoti tobulintis į Paryžių daugeliui kultūrininkų. Jis didžiavosi ir džiaugėsi pedagogams skirtu laikraščiu „Tautos mokykla“, kurį jis pats įkūrė 1933 m. ir redagavo. Ten buvo publikuojami ir jo straipsniai. Jis buvo pirmasis „Tautos mokyklos“ redaktorius.

Kazimieras prisimindavo, kaip Mokytojų sąjungoje pirmininku buvo paskirtas, kalbėjo apie tautininkus, prisimindavo profesorių Salį, kurį tarybiniais metais sutikdavo Respublikinėje bibliotekoje. Labai daug kalbėjo apie Salomėją Nėrį, su kuria kartu studijavo, kurią iš Lazdijų perkėlė į Panevėžį. Ji buvo susipažinusi Paryžiuje su savo būsimo vyru skulptoriumi Bernardu Buču, už kurio ištekėjo. K. Masiliūnas bendravo su jais iki pat mirties. Jam mirus, B. Bučas ant jo kapo pastatė paminklą.

Kazimieras po karo susitikdavo su Jurgiu ir Aldona Dvarionais, su kuriais labai mėgdavo bendrauti prieškariumi. Jie turėjo vilą Palangoje, todėl po karo nuvykdavo susitikti su Jurgiu į Palangą. K. Masiliūnas palaikė ryšį su senaisiais inteligentais, kiek tuo metu buvo galima palaikyti tokius ryšius. Jis mėgo bendrauti su tarpukario Užsienio reikalų ministru Juozu Urbšiu, kuris Kazimiero mažajai dukrelei Danutei mėgdavo pasakoti apie Ribentropo paktą. Jo namuose dažna viešnia būdavo rašytoja Ieva Simonaitytė, su kuria literatūriniai ryšiai buvo užsimezgę dar prieškariumi. Kaip prisiminė Kazimiero duktė Danutė, ji jusdavo tą tarpukario kultūrą, sklindančią iš šių žmonių, suvokdavo

inteligentijos žmogaus esmę. „Tas inteligentų luomas – tam tikras luomas žmonių, kurie neturėjo pinigų, bet išlaikė vidinę kultūrą, išliko nesugniuždyti, išlaikė tą, ką reikėjo išlaikyti“³⁵.

Dukra Danutė pabrėžė ne tik vidinę, bet ir išorinę tėvo inteligentiškumo būseną:

„Tėvas niekada nebuvo susivėlęs ar apsmukęs. Kas bebūtų ant stalo, bet jis visada bus su tvarkingais marškiniais, su šlipsu, pasitempęs, svariom rankom. Jis geriau knygų nusipirks, nei skanų maistą, nežiūrįnt kiek tų pinigų yra. Sugrįžęs iš tremties, tėvas nupirko man Šarlio Pero, brolių Grimų, Anderseno pasakas ir pasakė: „Danute, skaityk, čia gyvenimo išmintis.“³⁶

Kazimiero Masiliūno asmenybei ypač svarbi buvo pedagoginė ir akademinė veikla, kurią brandžiam amžiuje jis puoselėjo Veterinarijos akademijoje. Ypač jį žavėjo literatūrinis gyvenimas, bendravimas su Ieva Simonaityte ir kitais rašytojais. Dirbdamas pedagoginį darbą, K. Masiliūnas nepaprastai džiaugėsi jaunimu, džiaugėsi jo pasiekimais, tačiau gana kritiškai vertino sovietmečio švietimo sistemą. Jis minėjo, kad „lietuvių švietimo sistema nėra tokia bloga – tas priversstinis bendrojo lavinimo mokymas, bet antireliginis auklėjimas viską sugriauna“³⁷. Puikiai suprato pedagogo auklėjamąją misiją ir pabrėžė, kad mokytojo niekas negalės pavaduoti.

Iki pat savo gyvenimo saulėlydžio jis stengėsi domėtis kultūros naujienomis, siekė įsigyti naujų knygų. Būdamas 70-ties jis dar dirbo Veterinarijos akademijoje ir, likus vieniems metams iki pensijos, 1973 metų liepos 11 d. mirė. Kazimieras Masiliūnas palaidotas Kaune, Romainių I kapinėse. Jo kapą puošia skulptoriaus Bernardo Bučo antkapininkis paminklas, sukurtas apie 1974–1975 metus.

Apibendrinant Kazimiero Masiliūno nueitą gyvenimo kelią, galima atrasti paralelių su jo kartos inteligentais. Daugelis to meto inteligentų

³⁵ VDU ER F. 1, 33/35. Inf. D. M.-Z. Užr. autorė 2015 m. Vilniuje.

³⁶ VDU ER F. 1, 33/35. Ten pat.

³⁷ VDU ER F. 1, 33/38. Ten pat.

buvo ištremti į Sibirą ir ten nužudyti, nukankinti. Tik nedaugeliui pavyko sugrįžti į Lietuvą. Sovietinė okupacija siekė palaužti tremtinių asmenybes, eliminuoti jų vertybes, tačiau gyvenimas tremtyje užgrūdino ir suvienijo tremtinius. Vienoje lokaloje vietovėje gyvenanti lietuvių bendruomenė sudarė sąlygas kolektyviniam tapatumui atsirasti. Buvimas drauge padėjo išlaikyti lietuvišką dvasią. Kolektyvinis ir grupinis solidarumas padėjo tremtiniams išverti traumavimo sukeltus sunkumus ir palengvinti represines patirtis.

Į Lietuvą sugrįžusių tremtinių, tarp jų ir Kazimiero Masiliūno, viena iš veiklos sferų buvo visuomeninė veikla, padėjusi jiems išsigydyti skaudžias žaizdas ir sveikti po patirtų psichologinių traumų. Jų saviražka per įvairią visuomeninę veiklą brandino asmenybę. K. Masiliūno – brandžios asmenybės – vertybės buvo išreikštos aktyvia visuomene, pedagogine ir akademinė veikla. Sulaukęs brandaus amžiaus, jis mokėjo džiaugtis ir vertinti gyvenimą, nesižvalgė į skaudžią praeitį. Ištremtų jo kartos inteligentų bendros dvasinės vertybės, tikėjimas, kančios įprasminimas, bendravimas su kitais nukentėjusiais, aktyvi visuomeninė veikla buvo svarbūs veiksniai, padėję išverti sunkią psichologinę traumą.

Išvados

Apibendrinant Kazimiero Masiliūno asmenybės savitumą, galima įvardyti keletą jo asmenybės bruožų – patriotizmas, pilietiškumas, inteligentiškumas, vidinis gyvybingumas, pasirinkto tikslo siekimas ir atsakomybė už savo veiksmus, tolerancija, mandagumas ir pagarba „kitokiam“, kitaip mąstančiam. Šiems bruožams susiformuoti turėjo įtakos nuo individo nepriklausomi ir gyvenimo aplinkos suformuoti išoriniai veiksniai: gimimas aukštaičių šeimoje, Ramygalos krašto patriotinė dvasia, kalėjimas, tremtis ir okupacinės valdžios represijos, žmonos liga, emigracija, dėl sunkių sąlygų tremtyje atsiradusios ligos; taip pat ir vidiniai veiksniai, paties individo sąmoningai pasirinktos

vertybės (Tėvynės meilė, savanorystė kovojant už Lietuvos laisvę, pilietiškumas, išsilavinimo ir užsibrėžto tikslo siekimas, domėjimasis lietuvių tautos ir kultūros klausimais, tolerancija kitaip mąstančiam ir atsakomybė už savo veiksmus).

Lietuvos kultūrai, kalbai ir švietimui paaukojusi visą savo gyvenimą, Kazimiero Masiliūno asmenybė šiandien nėra pakankamai įvertinta Lietuvos visuomenės. Nepriklausomos Lietuvos švietimo reformatorius, žymus pedagogas, tautinės mokyklos ir lietuvių kalbos puoselėtojas, visuomenininkas, kultūrininkas ir keturių vaikų tėvas, Lietuvos laisvės kovų dalyvis, Sibiro tremtinys ir politinis kalinys – Kazimieras Masiliūnas – įrašė garbingą savo vardą į Lietuvos kultūros istoriją.

LITERATŪRA

Aleksa V. Ieva Andrulytė-Aleksienė. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Nuoroda internete: <https://www.vle.lt/Straipsnis/Ieva-Andrulyte-Aleksiene-82531> [Žiūrėta 2019-08-27].

Astramskas Arūnas. Ramygalos parapija ir valsčius XIX amžiuje. Iš: *Ramygala*: monografija. Vilnius: 2016, Versmės leidykla. P. 126–211.

Balsevičiūtė Gražina, Peleckienė Genovaitė, Račiūnas Bronius, Ulys Albertas. Iš: Uliūnų mokyklos istorijos. *Uliūnai*. Sud. A. Ulys. Vilnius: 1993, Lietuvos kraštotyros draugija. P. 167–174.

Brazauskas Juozas. Kazimieras Masiliūnas – Nepriklausomos Lietuvos karys. Lietuvos aidas. 2008-03-18. Nr. 62. P. 5

Brazauskas Juozas. Panevėžys: 2016, Panevėžio kolegija. Kazimieras Masiliūnas – Nepriklausomos Lietuvos savanoris. Iš: *Kelias nuo mokytojų seminarijos iki Panevėžio kolegijos*: straipsnių rinkinys. Sud. L. Lapinskienė, R. Pagirienė, V. Raubienė. Panevėžys: Panevėžio kolegija. P. 154–156.

Masiliūnas Kazimieras. *Antano Smetonos raštų žodynas: su sintaksės ir stilistikos pavyzdžiais*. Kaunas: 1934. Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisija.

Mikeliūnienė Stasė. Šakotos ir vaisingos veiklos asmenybė (Kazimieras Masiliūnas 1902–1973). *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje*. 2009. T. 13 P. 183–190.

Plūzek Zenomona. *Brandžios asmenybės psichologinės koncepcijos. Pastoracinė psichologija*. Iš lenkų k. vertė A. Baliulienė, E. Patiejūnienė. Vilnius: 1996. Amžius, p. 7–127.

Plūzek Zenomona. Carlo Gustavo Jungo analitinė psichologija. Iš: *Pastoracinė psichologija*. Iš lenkų k. vertė A. Baliulienė, E. Patiejūnienė. Vilnius: 1996. Amžius. P. 37–58.

Selenis Valdas. Adolfo Šapokos 1935 metų raštas Švietimo ministerijai dėl „Lietuvos istorijos“ parengimo. *Istorija*. 2010. Nr. 79 (3), P. 69–72.

Švoba Jonas. Kazimieras Masiliūnas – Lietuvos kūrėjas savanoris, mokyklos reformuotojas, kultūrininkas. *Naujoji viltis*: politikos ir kultūros žurnalas. 1979–1980. Nr. 12. Čikaga: Lietuvių studentų tautininkų korporacija Neo-Lithuania: Amerikos lietuvių tautinė sąjunga. P. 73–82.

Tiškus Vladas. Apdovanotas mūsų Globos tarybos pirmininkas p. K. Masiliūnas. *Jaunasis ūkininkas*. 1938. Nr. 6. P. 83.

Žeimantas Vytautas. Kazys Masiliūnas: Lietuvos savanoris, žymus pedagogas, Sibiro tremtinys. *Lietuvos aidas*. 2002-02-22. Nr. 43. P. 12.

Žilytė Simona. Švietimo viceministeris iš Bistrampolio. *Lėvens ir Nevėžio krašto žmonės*. Panevėžys: 2011, Reklamos forma. P. 30–33.

Antanavičius Ugnius. Pokalbis su filologu G. Subačiumi: kaip atsirado bendrinė lietuvių kalba ir kodėl turime Ė, bet praradome W. //15 min. 2019-09-07 Prieiga internetu: <https://www.15min.lt/ar-zinai/naujiena/idomi-lietuva/pokalbis-su-filologu-g-subaciumi-kaip-atsirado-bendrine-lietuviu-kalba-ir-kodel-turime-e-bet-praradome-w-1162-1192962?fbclid=IwAR2VFmIjNB7UbCDY2dMHUVanftWCIB064sECREro7MfdA48JmjsRFD5VqtQ> Žiūrėta: 2019-09-07.

ŠALTINIAI

RRA (Rasos Račiūnaitės-Paužuolienės asmeninis archyvas). I interviu. Interviu su Emilija ir Agota Janickaitėmis, g. Pabalių km., Ramygalos par., Panevėžio aps. Užr. autorė Panevėžyje 2004 m.

VDU ER (Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos rankraštynas Kultūrų studijų katedroje). F. 1, B. 33. Interviu su Danute Masiliūnaite-Zorubiene. Užr. autorė Vilniuje 2015 m.; Interviu su Vytautu Masiliūnu. Užr. autorė Klaipėdoje 2015 m.

Masiliūnas Vytautas. Mūsų tėvelis Kazimieras Masiliūnas. Iš: *Kelias nuo mokytojų seminarijos iki Panevėžio kolegijos*. Sud. L. Lapinskienė, R. Pagirienė, V. Raubienė. Panevėžys: 2016. Panevėžio kolegija. P. 149–153.

Masiliūnaitė-Zorubienė Danutė. 2008a. Kazimieras Masiliūnas – politinis kalinys, tremtinys. *Lietuvos aidas*. 2008-04-09. Nr. 79. P. 7. Masiliūnaitė-Zorubienė Danutė. 2008b. Kazimieras Masiliūnas – politinis kalinys, tremtinys. *Lietuvos aidas*. 2008-04-25. Nr. 93. P. 5.

PVRB GMK (LTSR Panevėžio vyskupijos Ramygalos bažnyčios išrašas iš 1863 m. Gimimų Metrikų knygos). Išrašo Nr. 852/157, išduotas 1940 m. sausio 16 d. Ramygalos klebono.

PVRB JMK (LTSR Panevėžio vyskupijos Ramygalos bažnyčios išrašas iš 1896 m. Jungtinių metrikų knygos). Išrašo Nr. 854/9, išduotas 1940 m. sausio 16 d. Ramygalos klebono.

Sereikienė Marija. 2013. *Mano laikas*. Vilnius: 2013, Trys žvaigždutės.

Stakauskas Juozas. *Trys lietuvių tautos pagrindai: Iš atsiminimų*. Parengė G. Rudis. Vilnius: LII leidykla.

Gilvydžių šeimos archyvo fenomenas

Jūratė Gaidelienė

Panevėžio kraštotyros muziejus

Panevėžio kraštotyros muziejaus darbuotojų pažintis su JAV gyvenančia Gilvydžių šeima užsimezgė 2012 m. rudenį. Tąkart muziejuje buvo pristatyta Alfonso Gilvydžio (1895–1987) autobiografinė atsiminimų knyga „Nuo Kikonų iki Detroito“ (Vilnius, 2012), pasakojanti apie spalvingą bei sudėtingą autoriaus gyvenimo kelią. A. Gilvydis – kupiškėnas, agronomas, 1919–1936 m. gyveno Panevėžyje, dirbo įvairiose srityse, aktyviai reiškęsi visuomeninėje veikloje, 1936 m. Panevėžio apskrities rinkėjų išrinktas į Lietuvos Respublikos IV Seimą, kur dirbo jo vicepirminiku, ilgametis lietuvių išėivių telkėjas emigracijoje, Detroito kultūros klubo pirmininkas. Minėtos knygos išleidimą finansavo A. Gilvydžio artimieji. Jos pristatyti iš JAV į Lietuvą atvyko sūnus Jaunutis su žmona Dalia. Pabendravus su p. Gilvydžiais paaiškėjo, kad jų šeima yra sukaupusi turtingą lituanistinę biblioteką, kurią ketina padovanoti Lietuvai. Sutarėme, kad dovana atkeliaus į Panevėžį. Netrukus Panevėžio muziejų pasiekė keliolika dėžių su lietuvių emigrantų 1946–1985 m. Vokietijoje bei JAV išleista literatūra¹ – enciklopedijos, knygos istorine ir politine tematika, grožinė literatūra, vadovėliai, spauda. Su šia siunta į muziejų atkeliavo 37 Bostone išleistos „Lietuvių

¹ Gaidelienė J. Pratarė. Iš *Panevėžio praeities: šimtmečių spalvos*. XIV ir XV konferencijų pranešimai. Panevėžys: 2013. P. 4.